

Sociologické súvislosti voľby nezosobášeného spolužitia ako prvej formy partnerského usporiadania u mladej generácie

Sociological context of not married couples as a first choice of cohabitation in young generation

TYDLITÁTOVÁ, Gabriela, Mgr.

Abstrakt: Článok prispieva k často diskutovanému fenoménu o narastajúcej početnosti kohabitácií poznatkami z kvalitatívneho výskumu, ktorý má za cieľ odhaliť a interpretovať kontext voľby kohabitácie na začiatku partnerskej dráhy mladého človeka. Predbežné hypotézy poukazujú napríklad na praktickosť spolužitia povýšenú nad vplyv najbližšej rodiny, ktorý je zase silnejší než vplyv religiozity participantov.

Kľúčové slová: kohabitácia, začiatok partnerskej dráhy, kvalitatívny výskum, zakotvená teória, paradigmatický model, praktickosť spolužitia, geografická mobilita

Abstract: The article broadens the knowledge of increasing amount of cohabiting couples with qualitative research findings, discovering and interpreting the context, in which young people make their decision about living together. Draft hypothesis point out e.g. to usefulness of cohabitation standing above the influence of family, which is, in turn, stronger than the influence of participant's religiousness.

Keywords: unmarried cohabitation, beginning of the partnership life course, qualitative research, grounded theory, paradigmatic model, usefulness of cohabitation, geographical mobility

Poznámka: Príspevok vznikol vďaka podpore Grantu UK G-12-108-00 „Motivácie mladej generácie pre život v nezosobášenom spolužití a ich sociologická interpretácia“ a projektu VEGA V-12-044-00 „Sociálna diferenciacia slovenskej spoločnosti, jej determinanty a konzekvencie“.

Úvod

Narastajúci podiel kohabitantov v slovenskej populácii od začiatku 90. rokov po súčasnosť a preferovanie kohabitácií pred priamym vstupom do manželstva u mladých ľudí sa stali inšpiráciou pre mnohých sociálnych vedcov. Dve z možných interpretácií súčasného vývoja pracujú s hodnotovými, resp. ekonomickými zmenami v porevolučnom období.

Výskum „*Motivácie mladej generácie pre život v nezosobášenom spolužití a ich sociologická interpretácia*“, ktorého predbežné výsledky prezentujeme v našom príspevku, sa pomocou nástrojov kvalitatívnej metodológie snaží odkryť kontext, v rámci ktorého sa mladí ľudia na začiatku svojich partnerských dráh čoraz častejšie rozhodujú pre spolužitie bez sobášneho listu a uprednostňujú ho pred priamym vstupom do manželstva. Pre dosiahnutie tohto cieľa sme využili metódu hĺbkových pološtruktúrovaných rozhovorov s kohabitantmi vo vekovej kategórii 18-35 rokov, pre ktorú sa stáva skúsenosť s nezosobášeným spolužitím charakteristickou etapou ich partnerskej dráhy.

Výskum realizujeme a k analýze pristupujeme podľa princípov metódy zakotvenej teórie. V aktuálnom štádiu rozpracovanosti výskumu disponujeme dvadsiatimi deviatimi nahrávkami výskumných rozhovorov s participantmi, z ktorých približne už dve tretiny máme k dispozícii v podobe doslovných transkriptov a kódujeme ich v analytickom softvéri Atlas.ti určenom na

spracovanie kvalitatívnych dát. Predbežné hypotézy, ktoré sa nám po prvých analytických krokoch a po zostavení prvej podoby paradigmatického modelu vynárajú a ktorých správnosť je potrebné ďalšími krokmi preveriť a potvrdiť, sú orientované predovšetkým na identifikáciu príčin voľby kohabitácie a podporných či zabraňujúcich intervenujúcich premenných. Predbežné zistenie poukazuje na hierarchické usporiadanie, v ktorom na vrchole stojí praktickosť tejto formy spolužitia, nadradená nad vplyv, aký môže mať rodina participanta pri jeho rozhodovaní. Zároveň však vplyv rodiny sa javí byť silnejší, než religiozita participanta, ktorej rola je bez ohľadu na silu viery v našom modeli doposiaľ pomerne marginálna. Dôležitým prvkom je taktiež miesto pôvodu oboch partnerov, ktorý následne vedie našu pozornosť k otázke vnútroštátnej migrácie ako možného primárneho dôvodu nárastu početnosti kohabitácii na Slovensku.

1. Kontext nezosobášených spolužití po roku 1989

Výrazné transformačné zmeny v porevolučnom období sa na Slovensku podpísali aj pod novovznikajúce alebo rozširujúce sa trendy v oblasti rodinných a partnerských usporiadaní, sprevádzané viacerými posunmi v hodnotách demografických ukazovateľov. I keď tie medziročne vykazujú určité výkyvy, z dlhodobého hľadiska je možné konštatovať napr. klesajúcu sobášnosť, stúpajúcu rozvodovosť, klesajúcu pôrodnosť a plodnosť, nárast podielu detí narodených mimo manželstva atď. Jedným z výrazných fenoménov súčasného obdobia je rozširovanie nezosobášených spolužití, t.j. spolužití dvoch partnerov opačného pohlavia v spoločnej domácnosti bez uzatvorenia manželského zväzku, ktoré korešponduje s aktuálnymi demografickými trendmi. Najčastejšími nositeľmi tejto formy partnerského usporiadania sa postupne stali slobodní mladí ľudia, ktorí tak na rozdiel od nedávnej minulosti získali prevahu nad kohabitantmi stredného veku s rozvedeným rodinným stavom. Zároveň je však potrebné zdôrazniť vnímanie nezosobášených spolužití na Slovensku ako dočasnej, predmanželskej formy spolužitia, a teda nedochádza v zásadnej miere k nahradzovaniu manželstva trvalým nezosobášeným spolužitím (Tydlitátová, 2011).

Ponúka sa niekoľko vysvetlení, prečo dochádza v porevolučných rokoch k významným demografickým zvratom, ktoré sa odzrkadľujú aj v početnejšej existencii nových foriem rodiny a partnerstva, vrátane nárastu početnosti kohabitácií. Kým na Slovensku sa diskusia orientuje skôr na hodnotenie týchto zmien a odborná verejnosť sa rozdeľuje na dva súperiace tábory, z ktorých jeden súčasný vývoj zatracuje, vidí v ňom riziká a ohrozenie rodiny ako takej a druhý naopak vystupuje na jeho obhajobu a rešpektuje narastajúcu pluralitu ako výsledok prirodzeného vývoja, nijako vážnejšie neohrozujúceho hodnoty a funkcie rodiny (pozri napr. Matulník - Pastor, 1997, vs. Piscová, 2002). Naopak, v Českej republike sociológovia odolali nutkaniu zdvíhať varovný prst a sústredia sa na hľadanie a pomenovanie príčin, ktoré mohli viesť k aktuálnemu demografickému vývoju. V odborných kruhoch rezonujú predovšetkým dva hlavné smery. Prvý z nich, reprezentovaný napr. českým sociológom Rabušicom (2001a, 2001b) ako hlavnú príčinu zmien na poli demografie a rodiny uvádza oneskorený nástup druhej demografickej revolúcie po revolučnom roku 1989, ktorej začiatok sa v západných krajinách datuje do druhej polovice 60. rokov. Po otvorení hraníc a začiatku slobodného pohybu obyvateľstva k nám začali intenzívne prenikať vzorce západného rodinného správania, do popredia začali vystupovať nové hodnoty, ktoré nekorešpondovali s predošlým, značne unifikovaným modelom rodiny a v dôsledku postupnej premeny zmýšľania sa menili aj demografické trendy, ktoré priamo súvisia s podobami rodiny a partnerstva. V podaní Rabušica a podobne uvažujúcich autorov ide teda o zdôrazňovanie hodnotovej zmeny. Naopak, druhý smer, v ktorom dominuje česká demografka Rychtaříková (1999), stavia do popredia výrazné sociálne a ekonomické zmeny po roku 1989 a celkovú transformáciu spoločnosti, po ktorej narástla miera sociálnej neistoty, zhoršili sa ekonomické

podmienky pre život obyvateľstva a pre zakladanie nových rodín, vzrástla neistota na trhu práce a následná potreba mladých ľudí nadobudnúť finančnú istotu a stabilitu v zamestnaní ešte predtým, než sa rozhodnú pre ďalšie významné životné kroky súvisiace so vstupom do manželstva a založením rodiny.

2. Výskum motívácií mladej generácie pre život v nezosobášenom spolužití

Na báze reflektovania týchto zmien a pokusov o ich vysvetlenie sme sa rozhodli vybudovať vlastný výskum, ktorý by dokázal uchopiť rôznorodé súvislosti a kontexty, v akých si mladí ľudia vedome alebo intuitívne volia kohabitáciu za svoje prvé partnerské spolužitie a uprednostňujú ju pred priamym vstupom do manželského zväzku, a sociologicky tieto súvislosti interpretovať. Cieľom nášho výskumu je odhaliť a v sociologických súvislostiach vysvetliť príčiny voľby kohabitácie v kontexte spolupôsobenia rôznorodých podmienok, v akých sa mladí ľudia rozhodujú pre začiatok partnerskej dráhy v nezosobášenom spolužití. Naša pozornosť sa teda zameriava na mladú generáciu kohabitantov, tých, ktorých sa samotná kohabitácia týka a ktorí v nej žijú. Zaujímá nás, ako si oni sami interpretujú svoj partnerský stav, v akom sa preň rozhodovali a okolnosti, aké ich k tomuto rozhodnutiu viedli. Je možné ich motívy pripodobniť niektorému z odborníkmi preferovaných teoretických zdôvodnení? Je možné z výskumných dát zrekonštruovať model voľby kohabitácie za súčasného pôsobenia konkrétnych kontextuálnych podmienok?

2.1 Výber vzorky

Pri voľbe mladej generácie ako objektu nášho výskumu vychádzame zo skutočnosti, že práve mladí ľudia vo veku približne od dovŕšenia dospelosti do 30-35 rokov sú najčastejšími nositeľmi kohabitácií a zároveň tou časťou populácie, ktorá prejavuje najtolerantnejšie postoje voči nim. V spojitosti s našou výskumnou orientáciou na začiatky partnerskej dráhy považujeme výber mladej generácie za legitímny predpoklad úspešnej realizácie nášho výskumu. Vychádzajúc z teórie postadolescencie (pozri napr. Chaloupková, 2010) máme za to, že práve obdobie ranej dospelosti, v uplynulom období čoraz jasnejšie sa vymedzujúcim v rámci životného cyklu človeka a voľne ohraničenom hornou vekovou hranicou približne 30 rokov, je pre mladých ľudí obdobím hľadania samého seba, obdobím experimentovania v oblasti životných štýlov, budovania kariéry a rozloženia dovtedy nakumulovaných a často pomerne striktné chronologicky po sebe nasledujúcich významných životných štartov (dovŕšenie dospelosti, ukončenie štúdia, nájdenie zamestnania, nájdenie životného partnera, uzavretie manželstva, založenie rodiny) do dlhšieho časového obdobia. Aj z uvedených dôvodov je nezosobášené spolužitie typickým a mladej generácii viac vyhovujúcim partnerským usporiadaním.

Vhodných participantov do nášho výskumu sme vyberali cestou vlastných sociálnych kontaktov a následnou metódou snehovej gule. Potenciálni participantí museli spĺňať sériu niekoľkých nami stanovených základných kritérií: momentálny život v kohabitácii, trvanie aktuálneho spolužitia minimálne 6 mesiacov, vek od 18 do 35 rokov, aktuálne miesto pobytu s partnerom na západnom alebo na východnom Slovensku (dve navzájom kontrastné lokality z hľadiska miery tradicionality rodinného správania aj z hľadiska miery tradicionality postojov k alternatívnym formám rodinných a partnerských usporiadaní).¹² Pre náš výskum sme nepotrebovali viesť rozhovor s oboma partnermi. Vzhľadom na to, že ako prípad pre

¹² Od voľby dvoch vzájomne odlišných lokalít v rámci Slovenska, v ktorých sa realizoval výskum, si sľubujeme predovšetkým rozšírenie palety možných motívov a kontextov, v rámci ktorých je realizovaná voľba nezosobášeného spolužitia. V kvalitatívnom výskume nemožno očakávať, že dátami potvrdíme rozdiely v podobách kohabitácie medzi skúmanými lokalitami.

analýzu chápeme nie pár, ale jednotlivca a jeho osobnú skúsenosť a interpretáciu situácie, nebolo prekážkou, ak sa výskumu chcel zúčastniť len jeden z partnerov. Ak mali záujem o účasť obaja, rozhovory sme, pochopiteľne, viedli s každým osve a pri práci s dátami ich vyjadrenia nijako nespájame a nedávame do súvisu.

2.2 Metodika výskumu

Pre dosiahnutie nášho výskumného cieľa sme si zvolili kvalitatívny dizajn výskumu a použili sme metódu pološtruktúrovaných hĺbkových rozhovorov. Celý výskumný proces od jeho plánovania, cez zber dát až po samotnú analýzu realizujeme v súlade s princípmi a predpísanými postupmi metódy zakotvenej teórie, resp. podľa jej modifikovanej verzie podľa Straussa a Corbinovej (1999). Rozhovory sú doslovne prepísané a ďalej spracovávané v softvéri pre analýzu kvalitatívnych dát Atlas.ti, verzia 6.

Rozhovoru s participantom predchádzalo jeho informovanie o výskume, priblíženie spôsobu, akým bude zapojený, ubezpečenie o ochrane a utajení jeho identity a podpísanie informovaného súhlasu, v ktorom bol oboznámený s priebehom rozhovoru a so spôsobom, akým bude naložené s audionahrávkou. V rámci informovaného súhlasu mal zároveň participant možnosť zvoliť si pseudonym, pod ktorým môžu byť niektoré jeho vyjadrenia použité na ilustráciu vybraných výskumných zistení (pozri napr. Wengraf, 2001; Silverman, 2005; Kvale, 2007). Pred začatím rozhovoru bol informantovi predložený aj vstupný dotazník, prostredníctvom ktorého sme získali informáciu o jeho základných sociálno-demografických charakteristikách, ktoré sme neskôr pri rozhovore mohli rozvíjať a dávať do súvisu s informáciami z interview (pohlavie, vek, miesto narodenia, resp. miesto pôvodu, miesto aktuálneho pobytu s partnerom, výška dosiahnutého vzdelania, vzťah k viere, dĺžka trvania aktuálneho spolužitia s partnerom v spoločnej domácnosti, dĺžka trvania vzťahu pred začatím kohabitácie). Rovnako sme využili tieto informácie aj pri analýze rozhovorov. I keď kvalitatívny výskum zo samotnej svojej podstaty neumožňuje triediť dáta podľa princípov kvantitatívneho výskumu, informácie o sociálno-demografických charakteristikách nám pomohli pri interpretácii dát a obohatili ju o možnosť explanácie výskumných zistení v širšom kontexte.

Interview v trvaní približne 1 hodinu, prebiehalo podľa vopred pripraveného scenára s definovanými tematickými okruhmi: kontext v období voľby kohabitácie, rodinné a sociálne zázemie participanta, náhľad na vlastnú kohabitáciu, začiatky vlastnej kohabitácie a ich hodnotenie, partnerské plány, všeobecné uzavretie témy s diskúziou o výskyte kohabitácie. V rámci jednotlivých tematických okruhov bol s komunikačnými partnermi vedený rozhovor na rôzne relevantné podtémy, pričom však samotná podstata pološtruktúrovaného rozhovoru umožnila určitú voľnosť pri formulovaní otázok, pri voľbe ich poradia (spravidla sme však postupovali časovo-chronologicky v súlade s priebehom partnerského vzťahu, aby sa komunikačnému partnerovi jednoduchšie premýšľalo a nadväzovalo na vyrieknuté myšlienky), či pri voľbe času, ktorý bol venovaný jednotlivým podtémam podľa toho, ktoré u daného participanta boli viac akcentované (Kvale, 2007; Wengraf, 2001).

2.3 Predbežné výsledky analýzy dát

V aktuálnom stave rozpracovanosti analýzy dát oscilujeme medzi otvoreným a axiálnym kódovaním, t.j. prvým a druhým stupňom kódovania podľa Straussa a Corbinovej (1999). Identifikovali sme niekoľko kategórií, medzi ktorými sa v tejto fáze snažíme nájsť prepojenia, identifikovať hierarchické usporiadanie niektorých z nich a postupným rozpracovaním nájsť centrálnu kategóriu, okolo ktorej bude zoskupený teoretický model.

V rámci axiálneho kódovania sme vytvorili prvú podobu paradigmatického modelu, kde sme identifikovali jeho jednotlivé prvky tým, že sme určili pozíciu kategórií v tomto modeli, vytvorených počas otvoreného kódovania (Strauss – Corbinová, 1999). Na jeho základe môžeme formulovať prvé predbežné hypotézy, ktoré budeme ďalej overovať na ďalších dátach. Vzhľadom na to, že ide o výskum, ktorý je naďalej v procese svojej tvorby, vyhneme sa v tomto štádiu tvrdeniu, že ide o výskumné závery. Vzhľadom na počiatkové štádium analýzy dát a s prihliadnutím na kvalitatívny dizajn výskumu je vhodnejšie hovoriť o nich ako o predbežných vynárajúcich sa hypotézach, ktoré si žiadajú dôsledné niekoľkonásobné preverenie ďalšími dátami, postupujúc tak podľa všeobecnej zásady, kedy procesy zberu a analýzy dát nepredstavujú dve oddelené fázy, ale naopak, vyskytujú sa paralelne, sú vzájomne prepojené a spravidla sa pohybujeme opakovane medzi oboma, až pokým nie je novovytvorená teória dostatočne nasýtená.

Tabuľka č. 1 **Paradigmatický model**

Jav	Voľba kohabitácie ako prvej formy partnerského spolužitia
Kauzálne podmienky	Praktickosť (účelovo-racionálna praktickosť a hodnotovo-racionálna praktickosť)
Kontext	Vplyv rodiny; Religiozita
Intervenujúce podmienky	Partnerské odlišnosti (vekový rozdiel, odlišné vnímanie manželského zväzku, rozdielne miesto pôvodu)
Stratégie konania	Rozvoj vzťahu (každodenné zvládanie, vyjednávanie pravidiel, spoločné zladovanie)
Následky	Plány v oblasti partnerstva – sobáš, pokračujúca kohabitácia, rozchod

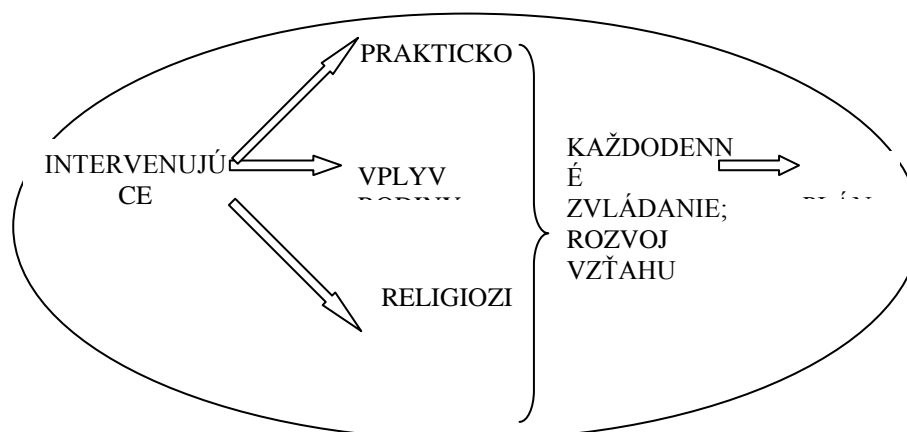
Zdroj: Anselm Strauss – Juliet Corbinová, 1999

Našou predbežnou hypotézou, ktorá sa vyjavuje s postupnou analýzou a ďalším zberom našich dát a s ktorou ďalej pracujeme, je nasledovné tvrdenie:

- ku kohabitácii ľudia pristupujú vtedy, ak je pre nich praktická. Táto praktickosť sa zdá byť nadradená vplyvu rodiny a vplyv rodiny sa zdá byť nadradený vplyvu religiozity.;
- teda kohabitujú aj ľudia silno veriaci, ak ich rodina proti kohabitácii neprotestuje. Ak rodina protestuje, kohabitujú v prípade splnenia určitých podmienok. Tu do hry vstupujú významné intervenujúce podmienky, ktoré sú zhrnuté v kategórii „partnerské odlišnosti“ a z ktorých nadôležitejšou sa javí podkategória „nerovnaké miesto pôvodu“, teda skutočnosť, že partneri (minimálne jeden z nich) vyrastali v odlišných miestach bydliska, než v akom momentálne realizujú svoju kohabitáciu;
- stále však musí byť splnená základná podmienka praktickosti.

Na základe našej predbežnej hypotézy a identifikovaných vzťahov medzi kategóriami, resp. prvkami paradigmatického modelu, sme skonštruovali grafický model pre názornejšie zobrazenie týchto vzťahov.

Obrázok č. 1 Diagram vzťahov medzi kategóriami paradigmatického modelu

Kauzálnou podmienkou pre vznik skúmaného javu, kohabitácie partnerov, je kategória „praktickosť“ spolužitia, chápaná ako užitočnosť a integrujúca v sebe partnermi racionálne zvažované kritériá výhodnosti spolužitia. Ako podkategórie praktickosti boli identifikované jej dva druhy, pri pomenovávaní ktorých sme sa čiastočne inšpirovali terminológiou Maxa Webera (1999) a jeho typológie konania. Do podkategórie účelovo-racionálnej praktickosti sme zaradili participantmi formulované pohnútky pre voľbu kohabitácie ako napr. finančná výhodnosť spolužitia, rovnomerné rozdelenie životných nákladov, riešenie nepriaznivej finančnej situácie, obmedzenie pravidelného cestovania za partnerom a pod. Ako príklad uvádzame citát participantky Daniely 1:

„No, bolo to vlastne aj z rodinno-finančných dôvodov v podstate. To znamená, že to spolubývanie s mojím partnerom mi umožnilo, aby som svoje bývanie dala teda do prenájmu a mala z neho nejaké financie navyše. Mala som vysoké finančné náklady, vzhľadom na to, že vlastne z rodinných a osobných dôvodov, vlastne všetko si splácam sama, ale v tom momente vlastne ma viedla tá myšlienka, že zároveň sa mi vlastne zlepši finančná situácia a zároveň budem bývať s partnerom. Náklady budú nižšie, lebo vlastne tam ten príjem bude vyšší. Z toho, že som dokázala vlastne nejaké financie navyše si vytvoriť.“ (Daniela 1, 29 rokov)

Hodnotovo-racionálna praktickosť je ako podkategória praktickosti sytená vyjadreniami o jednoduchosti úniku z nezosobášeného zväzku, nezáväznosť vzťahu, možnosť vzájomného spoznania, začiatok kohabitácie ako pokus o vyriešenie partnerskej krízy, voľba života v kohabitácii ako alternatíva životného štýlu single a pod.

„Ako vnímam seba a ako vyjadrujem seba, tak cítim, že v mojej prirodzenosti je práve taká tá túžba po slobode a takom tom, ako by som povedal...nezväzovaní sa určitým spôsobom. A to, to je taká moja ako podstata... Aspoň tak, tak to cítim, proste príjemne sa cítim s človekom, ktorý... ktorý, ktorý keď sa vzájomne berieme voľne, nie je to na báze nejakých očakávaní, nie je to na báze nejakých záväzkov a.... tam, tam cítim, že viem naplno rozvíjať svoj potenciál.“ (Martin 1, 33 rokov)

Ako kontext sme v rámci paradigmatického modelu identifikovali kategórie „vplyv rodiny“ a „religiozita“. Ako kategórie so svojimi špecifickými vlastnosťami, ktoré môžu od prípadu k prípadu meniť svoju pozíciu na dimenzionálnej škále (miera vplyvu rodiny, charakter vplyvu rodiny, sila náboženskej viery a pod.), dokážu taktiež na základe nekonečných kombinácií vytvárať rôznorodé podmienky viac či menej vhodné pre realizáciu kohabitácie. Zdá sa však, že priamo neovplyvňujú rozhodnutie participantov žiť alebo nežiť v nezosobášenom spolužití.

Dôležitým prvkom v paradigmatičkom modeli sú intervenujúce podmienky. V našom modeli túto pozíciu zastáva kategória „partnerské odlišnosti“, ktorá v sebe zahŕňa viacero

podkategórií, odkazujúcich svojim názvom na rôzne typy diferencií medzi partnermi, ktoré posilňujú, či naopak oslabujú vôľu pre život v kohabitácii. Ide o podkategórie „rozdielne miesto pôvodu“, „odlišné vnímanie manželského zväzku“ či „vekový rozdiel“. Ako najdôležitejšia súčasť kategórie partnerských odlišností sa javí podkategória rozdielného miesta pôvodu, t.j. miesta, odkiaľ participanti pochádzajú, presnejšie miesta, v ktorom žije participantova rodina. V našej vzorke máme početne zastúpených participantov, ktorých miesto aktuálneho pobytu – miesto spoločného pobytu so svojim partnerom, je odlišné, než miesto pobytu rodiny aspoň jedného z nich. Zároveň ide v mnohých prípadoch o participantov, ktorí pochádzajú z tradičného, nábožensky založeného prostredia, ktorých rodina sa k nezosobášenému spoluzitiu stavia rezervovane až odmietavo a ktorí sa považujú za veriacich. Z uvedeného pramení náš predpoklad, ktorý bol sformulovaný v predbežnej hypotéze, t.j. za predpokladu splnenia určitých podmienok dochádza ku kohabitácii aj v prípade, ak ide o veriaceho participanta a v prípade, ak jeho rodina s kohabitáciou nesúhlasí.

Toto tvrdenie je podstatou načrtnutej hierarchie, v ktorej rodina ani religiozita participanta, či dokonca miesto jeho pôvodu, nezohrávajú natoľko podstatnú rolu, ako jeho presvedčenie o tom, že nezosobášené spoluzitie bude mať pre neho praktický prínos. V prípade okolností, kedy je postoj rodiny negatívny, je pre začatie kohabitácie potrebné, aby bola splnená podmienka, bez ktorej by táto podoba hierarchie bola narušená. Touto podmienkou je aktuálne miesto pobytu participanta odlišné od miesta pobytu rodiny, ktorá vystupuje proti nezosobášenému spoluzitiu. Ak by participant žil v rovnakom mieste bydliska ako jeho nesúhlasia rodina a teda by zostal v jej tesnej blízkosti, je vysoko pravdepodobné, že ku kohabitácii s partnerom by nikdy nedošlo. V hierarchickom usporiadaní by si kategória „vplyv rodiny“ vymenila svoju pozíciu s kategóriou „praktickosť“. Toto tvrdenie si žiada preverenie novými dátami, ktoré získame rozhovormi s participantami žijúcimi v manželstve a ktorí pred jeho uzavretím spolu nekohabitovali.

Prevažná väčšina participantov v našej vzorke žije vo vzťahu, v ktorom aspoň jeden partner nepochádza z miesta ich aktuálneho pobytu a do súčasného miesta bydliska prišli za prácou, za štúdiom alebo jednoducho za svojim partnerom. Z vyjadrení našich komunikačných partnerov sa nám javí, že absencia zázemia aspoň jedného z nich vedie z čisto praktických dôvodov k uvažovaniu nad spoločným bývaním, z dôvodu obmedzenia častého dochádzania za sebou navzájom a taktiež v súlade so všeobecne zaužívaným predpokladom prerozdelenia životných nákladov, ktoré sú vo dvojici v prepočte na jednu osobu nižšie, než v prípadoch, kedy jednotlivec vedie svoju domácnosť sám.

„No, nechcelo sa mi dochádzať do Bratislavy áno. No aj priateľ mal robotu, len on dochádzať nemôže, lebo má smenovú prevádzku, takže jednoznačne bolo teda niekde ísť bývať a bývať oddelene by nám vlastne tiež nepomohlo v tom stretávaní. Alebo teda pomohlo by to možno, ale lepšie by bolo bývať spolu.“ (Galina, 25 rokov)

„Keďže nie sme z toho istého mesta, tak sme od začiatku boli akoby nútení, keď sme chceli ísť spolu, a naši nám to umožnili, tak chodieval autom ku mne, alebo ja som chodievala k nim. Takže nám sa to postupne nejako tak vyvíjalo, že tá potreba potom vznikla byť spolu možno viac a už nás nebavilo tak strašne pendlovať a obidvaja sme pracovali v Bratislave, takže pre nás bolo vtedy výhodnejšie bývať v Pezinku napríklad u našich a dochádzať do Bratislavy za prácou. Bolo to tak lepšie, keď priateľ je z Galanty alebo proste z toho okolia, to je ďalej.“ (Viera, 27 rokov)

„Ja som mala tu prácu, kde robím už rok a pol a my sme sa dali dokopy až potom ako som už pracovala v Poprade. A on bol vtedy v Bratislave. No a tým pádom sme to po nejakom pol roku začali riešiť, toho vzťahu, že moc nás to, boli sme z toho unavení, že stále chodiť hore dole, no a teda moja práca mňa bavila viacej ako jeho bavila jeho práca, takže bol on donútený prísť tu. No a v tom čase sme podnájom ešte nemali, takže sme išli k mojim rodičom,

kde vlastne bývame dodnes, čiže už tých koľko tam je... 8 mesiacov, bývame v jednej, mojej izbe u mojich rodičov.“ (Martina, 24 rokov)

Zdá sa nám teda, že po prvotnej analýze našich dát z rozhovorov sme našli predbežný dôvod narastajúcej počtosti nezosobášených spolužití – vnútroštátnu migráciu, resp. geografickú mobilitu¹³. Ostatné participantmi formulované dôvody ich voľby, najmä tie, ktoré spadajú do podkategórie hodnotovo-racionálnej praktickosti, sa javia byť pridružené, t.j. posilňujúce, avšak sekundárne, neraz využité ako dodatočná racionalizácia konania inšpirovaného čisto pragmatickým uvažovaním.

Na predposlednom mieste paradigmatického modelu figurujú stratégie konania ako spôsoby reagovania na skúmaný a opisovaný jav. V našom prípade ide o zvládanie každodenných situácií súvisiacich so začiatkom spolužitia v jednej domácnosti, spoločné vyjednávanie pravidiel medzi partnermi, vzájomné zladovanie svojich každodenných návykov, ktoré sme sa rozhodli zhrnúť do kategórie okódovanej ako „rozvoj vzťahu“. Kategória však neobsahuje pozitívnu konotáciu, ako by sa na prvý pohľad mohlo z jej názvu javiť. Rozvoj vzťahu je v tomto prípade chápaný neutrálne, a teda je možno u jednotlivých skúmaných prípadov identifikovať ako pozitívne, tak aj negatívne smerovanie rozvoja vzťahu, predikujúce buď jeho pokračovanie, prehĺbenie alebo aj zánik. Tu sa v paradigmatickom modeli dostávame k jeho poslednému prvku, ktorým sú následky stratégií konania. Keďže v našom výskume sme sa zhovárali s participantmi, ktorých partnerstvo ešte stále trvá, bez ohľadu na to, k akému vyústeniu smeruje ich partnerský vzťah, identifikovali sme na pozícii následkov kategóriu „plánov“ v oblasti partnerstva. Plány, s akými participant v rozhovore narábali, boli trojaké – plánovanie sobáša, pokračovanie v nezosobášenom spolužití alebo predpokladanie rozchodu partnerov.

3. Zabezpečenie validity a reliability výskumu

Dôležitým prvkom výskumu je otázka zabezpečenia jeho validity a reliability. V kvalitatívnom výskume boli vyvinuté špeciálne techniky odlišné od tých, používaných v kvantitatívnom výskume, keďže dáta majú odlišný charakter, boli zbierané inou technikou a na ich analýzu sú využité iné postupy, než v prípade kvantitatívneho výskumu. Validizáciu v našom výskume zabezpečujeme obvyklými metódami, akými sú presný popis použitej metódy a jednotlivých krokov pre zachovanie transparentnosti výskumných postupov, spracovanie všetkých zozbieraných dát bez vynechania akéhokoľvek prípadu z analýzy len preto, že nevyhovuje vznikajúcej teórii, vyžadovanie odbornej spätnej väzby a vedenie odborných diskusií s kolegami či podobne zameranými výskumníkmi, vyžiadanie spätnej väzby od participantov a vyhľadávanie extrémnych, či odlišných prípadov, ktoré majú šancu nami vytváranú teóriu spochybníť (v tomto smere už plánujeme realizáciu rozhovorov s participantmi, ktorí vstúpili do manželstva bez predošlej skúsenosti s kohabitáciou) (pozri napr. Kusá, 1992; Creswell, 2003; Silverman, 2005). Ďalším odporúčaným a často využívaným spôsobom zabezpečenia validity je triangulácia (Arksey - Knight, 1999; Creswell, 2003), i keď niektorí autori sú voči tomuto spôsobu validizácie skeptickí. Napr. Silverman (2005) nie je zaničeným obhajcom triangulácie z dôvodu, že dochádza k analýze dát zozbieraných v rôznorodých kontextoch, popr. je k dátam pristupované iným spôsobom a preto je nemožné očakávať totožné výsledky. Ide o techniku, pri ktorej využijeme ďalší zdroj dát, prídavnú metódu analýzy, iný teoretický prístup alebo viacero výskumníkov pre overenie platnosti výsledkov. V našom výskume dávame priestor dátovej triangulácii (Arksey

¹³ I keď naša prvotná domnienka bola spochybnená faktom o klesajúcej miere vnútroštátnej migrácie po roku 1989, naďalej pracujeme s touto hypotézou v modifikovanej podobe, kedy považujeme za smerodajnú migráciu za vysokoškolským štúdiom, ktorá je pre zásadný podiel vekovej kategórie postadolescentov v porevolučnom období typická.

– Knight, 1999), pri ktorej sa našim alternatívnym zdrojom dát stanú internetové diskusné fóra s tematikou nezosobášených spolužití s akcentom na ich výhody a nevýhody, resp. dôvody voľby kohabitácie. Pochopiteľne si plne uvedomujeme riziká plynúce z využitia tohto zdroja dát (nemoderovaná diskusia, možnosť skrývania sa za virtuálnu identitu, nedôveryhodnosť výrokov, vo väčšine prípadov naša neznalosť základných sociálno-demografických znakov diskutujúcich a pod.). Z toho dôvodu použijeme do analýzy len diskusie z tých internetových stránok, ktoré samy o sebe disponujú určitou mierou dôveryhodnosti a majú status seriózneho priestoru na vyjadrenie názorov. Zároveň sa pokúsime vyfiltrovať vyjadrenia len tých diskutujúcich, o ktorých budú známe aspoň niektoré z ich sociálno-demografických znakov, v ideálnom prípade pohlavie, vek, rodinný stav a miesto bydliska (napr. z ich vyplneného profilu či priamo z ich diskusných príspevkov). Vzhľadom na to, že doposiaľ ide len o uvažovaný spôsob triangulácie dát, ktorý ešte len budeme realizovať a jeho detaily je potrebné doladiť, nevenujeme mu v tomto príspevku väčší priestor.

Otázka zabezpečenia reliability je v kvalitatívnom výskume problematickejšia, nakoľko na zber dát nie sú použité štandardizované techniky a nová séria rozhovorov, popr. zber dát iným výskumníkom by mohli priniesť rozdielne výsledky. Preto je potrebné stanoviť kritériá reliability, ktoré nebudú viazané na použitú metódu zberu dát, ale budú „posudzovať celý proces kvalitatívneho výskumu“ (Švaříček, 2007). Rozliční autori navrhujú rôzne techniky na zabezpečenie reliability kvalitatívneho výskumu. V našom prípade postupujeme podľa zoznamu techník zosumarizovaných Švaříčkom (2007): 1.) overovať si a zabezpečiť, aby rovnakej otázke kladenej rôznym participantom porozumeli všetci rovnako; 2.) vytvoriť čo najpresnejšiu transkripciu rozhovorov; 3.) zachovať konzistenciu v kódovaní prepisov.

Záver

Voľba nezosobášeného spolužitia na začiatku partnerskej dráhy sa stáva u súčasnej mladej generácie takmer normou. V našom príspevku sme predstavili výskum motívácií mladej generácie pre život v nezosobášenom spolužití v stave aktuálnej rozpracovanosti, kedy prestupujeme medzi dvoma základnými stupňami kódovania podľa metódy zakotvenej teórie. Naším cieľom je porozumieť kontextu, v akom sa mladí ľudia rozhodujú pre kohabitáciu, a v tomto kontexte interpretovať dôvody, ktoré uvádzajú. Na základe doterajšieho priebehu analýzy sme zostavili paradigmatický model, do ktorého sme dosadili kategórie identifikované pri procese kódovania. Na čele modelu ako kauzálna podmienka voľby kohabitácie stojí praktickosť nezosobášeného spolužitia, ktorá musí byť partnermi vnímaná a racionálne posudzovaná. Za predpokladu splnenia určitých podmienok, najmä v prípade odlišného miesta pôvodu partnerov a života mimo miesta bydliska rodiny, je táto praktickosť nadradená vplyvu rodiny aj vplyvu religiozity a dochádza ku kohabitácii aj napriek konzervatívnejším hlasom zo strany rodiny a aj napriek silnej viere participanta. Vzhľadom na rané štádium analýzy dát je možné toto tvrdenie považovať za vynárajúcu sa hypotézu, ktorú je potrebné overiť ďalšími dátami, rovnako ako aj potvrdiť opačným prípadom, t.j. rozhovorom s participantmi žijúcimi v manželstve bez predošlej skúsenosti so životom v kohabitácii. Zároveň pred nami stojí úloha detailnejšie rozpracovať paradigmatický model a odpovedať na viaceré otázky, ktoré postupne vyvstávajú počas procesu kódovania a analýzy dát. Akým spôsobom sa podieľajú ostatné podkategórie partnerských odlišností na intervencii do rozhodnutia zvoliť si kohabitáciu za prvú formu partnerského usporiadania? Ktorá podkategória praktickosti – hodnotovo-racionálna alebo účelovo racionálna – je prvotnou príčinou voľby kohabitácie? Akú veľkú rolu hrá vnútroštátna geografická mobilita mladých ľudí za štúdiom v narastajúcej početnosti nezosobášených spolužití v porevolučnom období?

Čo skutočne viedlo niektorých manželov k voľbe priameho vstupu do manželstva bez skúsenosti s predmanželským spolužitím? A nakoľko dôležitú úlohu hrá vplyv mimorodinného prostredia – kamarátov, kolegov a médií? Výzvy sformulované v týchto otázkach sú predmetom nášho pokračujúceho bádania.

Zoznam bibliografických odkazov

- ARKSEY, Hilary, KNIGHT, Peter T. 1999. *Interviewing for Social Scientists*. London : SAGE Publications, 1999. 224 s. ISBN 978-0-7619-5869-7.
- CRESWELL, John W. 2003. *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks, California : SAGE Publications, 2003. 272 s. ISBN 978-0-7619-2441-8.
- CHALOUPKOVÁ, Jana. 2010. Rodinné a pracovné starty: rozmanitosť modelů vstupu do dospelosti v evropských zemích. In CHALOUPKOVÁ, Jana (Ed.). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2010. ISBN 978-80-7330-185-9, s. 25-57.
- KUSÁ, Zuzana. 1992. *Kvalitatívna analýza údajov*. Vysokoškolské skriptá. Bratislava : Filozofická Fakulta Univerzity Komenského, 1992. 85 s. ISBN 80-223-0453-0.
- KVALE, Steinar. 2007. *Doing Interviews*. London : SAGE Publications, 2007. 160 s. ISBN 978-0-7619-4977-0
- MATULNÍK, Jozef, PASTOR, Karol. Pokles pôrodnosti na Slovensku ako deviácia a ako výskumný problém. In *Sociológia*, ISSN 0049-1225, 1997, roč. 29, č. 5, s. 549-562.
- PISCOVÁ, Magdaléna. Marital and parental start and demographic behaviour in Slovakia (and in Europe) at the turn of the centuries. In *Sociológia*, ISSN 0049-1225, 2002, roč. 34, č. 3, s. 251-268.
- RABUŠIC, Ladislav. Value Change and Demographic Behaviour in the Czech Republic. In *Czech Sociological Review*, ISSN 1210-3861, 2001a, roč. 9, č. 1, s. 99-122.
- RABUŠIC, Ladislav. 2001b. Kde ty všetky deti jsou? Porodnosť v sociologickej perspektíve. Praha: SLON 2001. 261 s. ISBN 80-86429-01-6.
- RYCHTAŘIKOVÁ, Jitka. Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition? In *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, ISSN 0300-5402, 1999, roč. 34, č. 1, s. 19-44.
- SILVERMAN, David. 2005. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava : Ikar, 2005. 328 s. ISBN 80-551-0904-4.
- STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. 1999. *Základy kvalitatívneho výskumu. Postupy a techniky metódy zakotvené teórie*. Boskovice : Nakladatelství Albert, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠVARŤÍČEK, Roman. 2007. Kritéria kvality kvalitatívneho výskumu. In ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitatívni výskum v pedagogických viedach*. Praha : Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0, s. 28-50.
- TYDLITÁTOVÁ, Gabriela. Pluralizácia rodinných foriem na Slovensku ako predmet demografickej analýzy v regionálnej optike. In *Sociológia*, ISSN 0049-1225, 2011, roč. 43, č. 1, s. 28-56.
- WEBER, Max. 1999. *Základné sociologické pojmy*. Bratislava : SOFA, 1999. 146 s. ISBN 80-85752-44-1.
- WENGRAF, Tom. 2001. *Qualitative Research Interviewing. Biographic Narratives and Semi-Structured Methods*. London : SAGE Publications, 2001. 424 s. ISBN 978-0-8039-7501-9.